

دیوید لی

زبان‌شناسی شناختی: یک مقدمه

ترجمه‌ی

جهان‌شاه میرزایی‌گی

This is a Persian translation of
Cognitive Linguistics: An Introduction
by David A. Lee

Oxford University Press, South Melbourne, Australia, 2001

Translated by Jahān-Shāh Mirzābeigi

Āgāh Publishing House, Tehran, 2018

info@agahbookshop.ir

سرشناسه: لی، دیوید ا.، ۱۹۳۹-م.

Lee, David A.

عنوان و نام پدیدآور: زبان‌شناسی شناختی: یک مقدمه / دیوید لی؛ ترجمه‌ی جهان‌شاه میرزاییگی.

مشخصات نشر: تهران: آگاه، ۱۳۹۷.

مشخصات ظاهری: ۳۲۰ ص.

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۱۶-۴۰۱-۹

وضعیت فهرست‌نویسی: فیا

یادداشت: عنوان اصلی: Cognitive Linguistics: An Introduction, 2001.

موضوع: دستور زبان شناختی

موضوع: Cognitive Grammar

شناسه فزوده: میرزاییگی، جهان‌شاه، ۱۳۲۷-، مترجم

دهم‌بندی کنگره: ۱۳۹۷/۳:۲/۱۶۵P

دهم‌بندی دیویی: ۴۱۵

شماره کتاب‌شناسی ملی: ۵۳۰۵۳۵۸

دیوید ا.

زبان‌شناسی شناختی: یک مق

ترجمه‌ی جهان‌شاه میرزاییگی

چاپ یکم ترجمه‌ی فارسی: پاییز ۱۳۹۷، آماده‌سازی و نفاذ: بهار ۱۳۹۸؛ دفتر نشر آگاه

نمونه‌خوانی: فرهاد گلچین، ناظر چاپ: هومن بهشت

چاپ و صحافی: فرهنگ‌بان

شمارگان: ۵۵۰ نسخه

همه‌ی حقوق چاپ و نشر این کتاب محفوظ است

انتشارات آگاه

خیابان انقلاب، بین ۱۲ فروردین و اردیبهشت، شماره‌ی ۱۳۴۰، تهران ۱۳۱۴۶

فروش اینترنتی: www.agahbookshop.ir

قیمت: ۳۵,۰۰۰ تومان

فهرست

۷	پیش‌نفتار
۱۱	فصل یکم: مناسبت‌ها
۳۷	فصل دوم: فضا
۵۵	فصل سوم: بسط‌هایی از سطرهای
۸۹	فصل چهارم: مقوله‌های شعاعی
۱۱۵	فصل پنجم: ساخت‌ها
۱۵۳	فصل ششم: فضاهای ذهنی
۱۷۹	فصل هفتم: تغییر زبان
۲۰۵	فصل هشتم: اسامی شمارا و ناشمارا (جنس)
۲۱۹	فصل نهم: کاربردهای ادراکی و غیرادراکی افعال
۲۳۳	فصل دهم: علّیت و کارگزاری
۲۵۱	فصل یازدهم: زبان‌شناسی شناختی و تحلیلِ گفتمان
۲۷۱	فصل دوازدهم: فرایندهای سازنده‌گرا در گفتمان
۲۹۳	فصل سیزدهم: خلاقیت و ماهیت معنا
۳۱۳	کتاب‌نامه

پیش‌گفتار

مشکل عمده‌ی درس‌نامه نظریه‌های زبان‌شناسی معاصر این است که با یک صورت‌گرایی خشک و «مرزها» غیرخودی‌ها برخورد می‌کنند. احتمالاً بیش‌تر خوانندگان این کتاب به سبب نواهند کرد که زبان‌شناسی شناختی یک استثنا بر این قاعده است. این گفته به این معنا نیست که مدل شناختی فاقد ابزار نظری است. درست برعکس، برخی مطالعات پیش‌رفته در تئریه چالش فکری بزرگی را مطرح می‌کنند و مبتنی بر استدلال‌های ظریفی هستند که گستره‌ی وسیعی از مفاهیم را فرامی‌خوانند، مفاهیمی که به راه‌های پیچیده‌ای با هم درهم‌کنش می‌کنند. اما، دست‌کم، ماهیت نظریه به گونه‌ای است که هیچ‌گاه ما را به بزرگی بر سر راه کسانی که خارج از این چارچوب کار می‌کنند و می‌خواهند با این رویکرد آشنا شوند، به این امید که بر دامنه‌ی بینش خود در مورد دانش زبان‌شناسی، نزنایند، قرار نمی‌دهد.

در این کتاب من تلاش کرده‌ام، بدون کاستن از ظرافت‌های رویکرد نظریه برای گستره‌ی وسیعی از خوانندگان دست‌رس‌پذیر سازم. اتفاقاً این نوشته پی‌آمد اجتناب‌ناپذیر تدریس یک دوره درس زبان‌شناسی شناختی برای دانش‌جویان دوره‌ی کارشناسی در مراحل اولیه‌ی تحصیلات خود بوده است. در نتیجه، کتاب هیچ دانش‌مقدماتی‌ای را پیش‌فرض نمی‌گیرد، هرچند انتظار می‌رود آن‌هایی که آشنا هستند — مخصوصاً کسانی که اطلاعاتی در مورد نظریه‌ی زایشی دارند —

بتوانند برخی نکات ویژه‌ی رویکرد را درک و دریافت کنند. زبان‌شناسی شناختی تا حدی گرایش داشته است که از لحاظ تاریخی با توجه به دستور زایشی، خود را معرفی کند و از این رو خود را رقیب آن نظریه بشناساند. با این حال، این مدل نباید این‌گونه تعبیر شود و، هم‌چنان که به سمت بلوغ پیش می‌رود، این تلقی مناسب‌تر پیدا می‌کند. به هر حال، بعید به نظر می‌رسد که یک نظریه به‌تنهایی بتواند همه‌ی جنبه‌های یک پدیده پیچیده همانند زبان انسان را به قدر کافی بررسی کند.

یکی از جذاب‌ترین ویژگی‌های زبان‌شناسی شناختی تمرکز آن بر معنی است. تحلیل نه‌بنا نه‌این معنی در برخی نظریه‌ها مایه‌ی سردرگمی بسیاری از کسانی شده است که زبان‌شناس نیستند. اما پرداختن به این موضوع به یکی از جذایات‌های زبان‌شناسی شناختی در دوران پسامدرن تبدیل شده است. به‌خصوص، در مرکز قراردادن مفهوم معنی را از رویکردهای پیشین به معنا متمایز ساخته است. زبان‌شناسان شناختی، در تأکید بر نقش تعبیر از بررسی‌های قبلی معنی در زبان‌شناسی فاصله گرفته‌اند. بررسی‌های مبتنی بر این فرض که معنی از شناخت و ادراک انسان مستقل است و بنابراین می‌توان آن را عینی‌سازی و به صورت بالقوه‌ی صوری‌سازی کرد. آن‌چه زبان‌شناسان شناختی را وحدت می‌بخشد (با وجود اختلاف در زمینه‌های دیگر) تهدید آن‌ها در مقابل این اصل است که عبارت‌های زبان شیوه‌ی خاصی از ادراک صورت‌دهنده‌ی جاری زندگی روزمره را رمزگذاری می‌کنند. این بدان معنی است که رمزگذاری زبان شامل عواملی چون گزینش، دیدگاه، کانون توجه، چارچوب‌بندی، شیوه‌های تکرار‌بندی، و جز این‌هاست. آشکار است که این ویژگی مدل زبان‌شناسی شناختی را با گرایش‌های جدید در رشته‌های مجاور - مخصوصاً نظریه‌ی ادبی و نظریه‌ی مطالعات فرهنگی - بیش‌تر از دیگر نظریه‌های زبان هماهنگ می‌سازد. به همین دلیل، مدل شناختی باید در دسترس محققان در سایر رشته‌ها قرار بگیرد.

یکی از حوزه‌های مورد علاقه‌ی همیشگی من تحلیلِ متن‌ها (اعم از گفتار و نوشتار) با توجه به رابطه‌ی میانِ زبان و دیدگاه یا چشم‌انداز بوده است.^۱ من از همان ابتدای زندگی حرفه‌ای خود تلاش کرده‌ام نظریه‌ی زبان‌شناسی را در موردِ تحلیلِ گفتمان به کار ببرم، حتا زمانی که ماهیتِ نظریه کاملاً با این وظیفه سازگار نبوده است. بنابراین، به نظر من، پیدایشِ زبان‌شناسی شناختی یک تحولِ مناسب است. اهمیتِ مفهومِ تعبیر در مدل آن را به ابزاری پرتوان برای تحلیلِ راه‌هایی تبدیل کرد که در آن‌ها انسان زبان را در برهم‌کنش‌های روزمره به کار می‌برد، با توجه به این‌که برهم‌کنش‌ها با تغییراتِ جاری شرکت‌کنندگان نسبت به هم‌دیگر تعریف می‌شوند، و با توجه به این‌که مشکلات و بدفهمی‌های (گاهی بسیار ظریف) گاه و بی‌گاه ارتباط در این محیط‌ها برمی‌خیزند. این تمایلی من به‌صراحت در بخش‌های آخر این کتاب، مخصوصاً سه فصلِ آخر، آشکار می‌شود، گرچه هم‌چون نخی عمل می‌کند که کلِ کتاب را به هم می‌نهد...

با این حال، هر نظریه‌ی زبان‌شناسی، در وهله‌ی نخست، باید وجود خود را برحسبِ تواناییِ بررسیِ ماهیتِ رابطه‌ی میانِ صورت و معنا توجیه کند. بنابراین، ده فصلِ اولِ این کتاب به جنبه‌های سلفِ آن موضوع اختصاص داده شده است. فصلِ ۱ مفاهیم پایه در زبان‌شناسی شناختی را مطرح می‌سازد: تعبیر، دیدگاه، پیش‌زمینه‌سازی، استعاره، و چارچوب. فصلِ ۲ روگذاشتنِ روابطِ فضایی را بررسی می‌کند، و فصلِ ۳ کاربردهای استعاری و بسطیاسه‌ی بیانی‌های فضایی را موردِ بحث قرار می‌دهد. فصلِ ۴ به ماهیتِ مقوله‌بندی می‌پردازد. پنج فصلِ بعد گستره‌ای از موضوع‌ها را پوشش می‌دهند که موردِ علاقه‌ی اکثرِ زبان‌شناسان است: ماهیتِ ساخت‌ها (فصلِ ۵)، فضاها و ذهنی (فصلِ ۶)، تغییرِ زبان (فصلِ ۷)، جنبه‌های ساختارِ گروه اسمی و گروه فعلی (فصل‌های ۸ و ۹)، عاملیت و رعیت (فصلِ ۱۰). من سپس به حوزه‌ی موردِ علاقه‌ی خودم می‌رسم. در فصلِ ۱۱ تمامی مفاهیم بحث شده در فصل‌های قبل را برای تحلیلِ بحثِ خانواده^۳ فرا می‌خوانم، و

1 perspective

2 agentivity and causation

3 family argument

۱۰ زبان‌شناسی شناختی: یک مقدمه

در فصل ۱۲، مخصوصاً با تمرکز بر راهی که در آن گویندگان به صورتی خلاق مقوله‌بندی را برای حمایت از موقعیت بلاغی و ساخت جهان خود به کار می‌برند، سازنده‌گرایی^۱ را در زبان بررسی می‌کنم.

فصل پایانی برخی مسائل عام ناشی از رویکرد شناختی، از جمله خلاقیت در زبان و ماهیت معنا را مورد بحث قرار می‌دهد.

دیوید لی

مه ۲۰۰۱